پښتو تذکرة الاولياء

د

سليمان ماکو

(۶۱۲ هـ ق تاليف)

سريزه، سمون او نښلونې

د

پوهاند عبدالحی حبيبی

پنځوس کاله پخوا زه د هلمند د ناوې د آدم خان په کلي کي، د زړو کتابو د پيدا کولو په اسره، د هغه ځای په ماجتو کي گرځيدم.

لرغونی حجری او د خاورو او گرزونو ډکي طاقچی می پلټلې، چي ډيری زړی او ورستي پاڼي او کاغذونه به هلته، د خزدکو او خټکانو خوراک و.

دی سره شوړيدلو پاڼو ته چا له دی لاس نه وروی چی د زړو خطی او چاپ سوو قرآنو پاڼی به هم ورسره وی، او خلکو به په دی سبب چی د قرآن عظيم [illegible] ځيرو او [illegible]ړينو سوو پاڼو بی [illegible]حت[illegible] می[illegible] [illegible]سي [illegible] دغه ب[illegible]يی په [illegible]ره زړه[illegible]ړيدلي قد[illegible] ک[illegible] اچلی [illegible] يو د [illegible] په يوه گوښه طاقچه کی ايښوولی، چی د انسان يا حيوان تر پښو لاندی نه سی.

خلك ساده او نالوستی وو، نه پوهيدل، چی ښايی په دغو زړو گرز او دود وهلو پاڼو کی به د اسلافو د ارزښتمنو آثارو څخه، د کوم گټه ور کتاب ځو پاڼی هم وی.

هغه وخت زما د ځوانی ورځی وی، له يوه کلی څخه به بل کلی ته پلی تلم، اولکی به می تر پښو کښلی چی گوندی داسی يو څه لاس ته راسی، چی هغه د خوندی کيدو وړ وی.

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه تمه او هیله، یوه ورځ، په یوه ماجت کې پر یوه خطي دود وهلی د گرزو ډکه، خزدکو خوړلی نسخه پیښ سوم. دا د حنفي فقه د فروعو د کنز الدقایق یوه د هند چاپ، بې سروپایه شوړیدلی نسخه وه چې د پاڼو په منځ کې یې ځلور پاڼې په یوه بل ډول پرتې وې، خو د خزدکو د تطاول وار لا نه و ور رسیدلی.

دا پاڼې دولس نیم سانتي متره پسور او پنځلس سانتي متره اوږدوالی لرې، خط یې بد او بې خونده نسخ، خو کله کله نستعلیق ته ورته دی. پر هغسې سپین کاغذ کښل سوي دي، چې په قندهار کې یې کوکاني کاغذ باله (ښایي خوقندي؟)

د مخو د لیکو عدد مختلف دی، مثلا لومړی مخ ١٦ لیکې، دریم مخ ١١ لیکې، ځلرم ٩ لیکې، او آخر مخ ١٢ لیکې لرې.

په لومړي لیدنه دا ښکاره سوه چې دا پاڼې پښتو دي، او تر لومړي مخ دمخه چې کومه صفحه سپینه ده د متن په خط (هذا کتاب تذکرة اولیا) پر کښل سوي دي.

د دې خط او املا لوستنه زما له پاره ډېر سخت کار و، لس کاله دا پاڼې زما سره نالوستې پاته سوې. خو په ١٣٢٠ ش کال چې ما د پښتانه شعراءلومړی ټوک چاپاوه نو مې وکړای سوای چې دا پاڼې گرده ولولم، او د دغه کتاب د ٦٤ او ٦٥ مخ تر منځ، د اصلي پاڼو د عکسونو سره یو ځای، د پښتو ادبیاتو د پلټنې او گروېږنې ډگر ته را ووتلې.

د کتاب مولف سلیمان د بارک خان زوی، په قوم ماکو سابزی، د ارغسان اوسیدونکی و چې په ٦١٢ هجری قمری کال یې دا د اولیاوو تذکره کښلې وه.

د سلیمان د تذکرې د دغو ځلورو پاڼو تاریخي او ادبي ارزښت له دې جهته ډېر دی، چې د پښتو نثر ډېره لرغوني نمونه موږ ته را سپاري، او بیا درې سوه کاله وروسته موږ د پیر روښان او اخوند درویزه مسجع نثرونه لرو، خو د سلیمان ماکو د نثر په توگه، بله پخوانې نسخه تر اوسه نلرو.

کله چې د دې تذکرې دغه پاڼې پیدا سوې، هغه مې په دې دا وروسته پنځوسو کلو کې پښتانه شعراء او د پښتو ادبیاتو تاریخ (دوهم ټوک) کې معرفي کړې، او نورې مقالې او ځېرنې مې هم پر خپرې کړې، چې د هېواد په داخل او خارج کې د پوهانو د توجه وړ وگرزیدې.

اوس زما زلمی شاگرد، ښاغلی هیوادمل همت وکیٔ، او دغه سره پاشلې لیکنې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونی یی سره را غونډې کړې چې دا دی اوس اصله لاس ته راغلی نسخه او د هغې نقل د متن په توګه، او زما ځنې ښېړنې او څرګندونې یې د مقدمې شرحو او تعلیقاتو په توګه یو ځای ورسره خپرېږي.

زه د ښاغلي زلمي د دې زيار مننه کوم، او ده ته د پوهې او ښېړنې د زياتوالي او توفيق غواړم، چې سبا ته په حقه زموږ ځای ونيسي.

کابل، جمال مينه ۲۰،۲،۶۱

د پښتو خادم: عبدالحی حبيبی

سريزه

د پخوانو آريايانو او د اکثرو نورو اقوامو زاړه ادبي آثار منظوم وو او منثور يې ډېر لږ پاته دي.

ويدا او اويستا دواړه منظوم وو د سنسکرت زاړه کتب هم اکثر منظوم دي. نو له دې جهته د آريايي اقوامو د نظم تاريخ تر نثر دمخه دي. په دې کې هيڅ شك نسته، چې د ژبې اساس پر نثر اينښودل کېږي مګر څنګه چې بشر خپل پخواني ادبي آثار په حافظه کې ساتله، او د ليك او تحرير فن لا نه و ايجاد سوی نو د حافظې د ساتلو لپاره نظم تر نثر آسانه و او هر کله به د آريايي اقوامو ريشيانو (شاعرانو) خپل ديني او اجتماعي مطالب نظم کول، او حماسي شاعرانو به خپل جنګي او حماسي اشعار په منظوم ډول پېودل. د ويدا قديم آثار د دغو ريشيانو د قريحې نتايج دي، اوستا هم د زرتشت او د ده د اتباعو ګيتونه او سندرې دي، د زاړه يونان ايلياد او اوډيسه هم د هومر حماسي سرودونه دي.

د پښتو ژبې په ادبي تاريخ کې هم موږ ته تر اسلام را وروسته، لومړی منظوم اشعار لاس ته راغلي دي، او د قدماوو په دوره کې تر (۶۰۰هـ ق) دمخه د کوم منثور اثر درک نه لرو، فقط هاشم سرواني (د سالو وږمه) يو کتاب راته معلوم دی، مګر منظوم اشعار خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیر دی چی لکه پخوانی آریایی متون سینه په سینه را نقل سوی، او وروسته په کتابو کی ضبط سوی، او تر موږ پوری را رسیدلی دی.

ځکه چی پښتو ژبه د قدیمو منظوماتو په شهادت موجوده وه، نو طبعاً به یی نثر هم درلود، مگر ښایی چی د لیك او تحریر د نه والی په سبب (نثر) نه وی ضبط سوی، او که څه هم و، هغه به د زمانی څپو وروسته وړی وی.

په دغه علت نو موږ د قدماوو په دوره کی تر (٦٠٠ ه ق) پوری د پښتو نثر نسو موندلای، او تر دغه وروسته د متوسطینو په دوره کی چی څلور پیړی ده، د نثر نمونی لرو او نثر لیکونکی پښتانه پیژنو چی کتب یی تالیف کړی دی.

د مغلو تر تاړاک دمخه یعنی تر (٦٠٠ هـ ق) پخوا د پښتو ژبی ادبی مراکز، غور، هلمند، ارغنداو او د ترنك ورشو گانی وی، ځنگه چی دغه مراکز د مغولو خونخورو لښکرو وران کړل او د مدنیت یوه بولگه یی نه پکی پریښووه، نو ښایی چی د پښتو ډیر کتب او آثار هم ورسره تباه سوی وی.

یو ټینگ دلیل سته چی د (٦٠٠ هـ ق) په حدودو کی چی د نثر کومه نمونه موجوده ده، هغه ډیره پخه او متینه او خوږه ده، د یوی ژبی نثر چی دی درجی ته را رسیږی طبعاً یی باید دمخه ابتدایی مراحل طی کړی وی، څو د طفولیت له مراتبو څخه د رشد او پخوالی درجی ته راغلی وی.

نو له دی خبری څخه استدلال کوو، چی باید ډیر دمخه لااقل دوی دری پیړی پر پښتو نثر تیری سوی وی، څو د اوومی پیړی متانت او پوخوالی یی میندلی وی.

له دی لنډو یادونو وروسته به زه د پښتو د لومړنی تر لاسه سوی نثر لیکوال در وپیژنم او بیا به یی په نثر او خصوصیاتو وږغیږم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلیمان ماکو

د تذکرة الاولیاء لیکوال

(٦١٢ هـ ق)

د پښتو ژبې له پخوانو لیکوالو او نثر لیکونکو څخه چې تر اوسه معلوم سوی دی یو غټ او مقتدر لیکوال سلیمان ماکو دی.

دی د بارک خان صابزی ماکو زوی دی، چې د قندهار په ارغسان کی اوسیده، د ماکو قبیله تر اوسه هم په لږ تعداد هوری اوسی، او په ابدالیو (درانیو) کی شاملیږی. سلیمان له دی قومه یو پوه لیکوال راوتلی دی، او د پښتونخوا په غرو او رغو کی یی سیاحتونه کړی او د خپل عصر مشهور روحانی او ادبی رجال یی لیدلی دی.

دی پخپله وایی: چی په (٦١٢ هـ) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو گرځیدم، او د لویانو مراقد می لیدل او پلټل، داسی ښکاری چی سلیمان تر دغه مفید او گټور سفر وروسته موفق سو چی د پښتو نومورو بزرگانو په احوال کی یوه تذکرة الاولیا ولیکی او د دویویناوی او اشعار په دی کتاب کی خوندی کړی. دا کتاب متاسفانه چی ټول اوس ورک دی، خو لومړی اووه مخه یی ما تر ١٣١٩ ش کال دمخه په قندهار کی وموندل او د هغو مخو عکسونه می د کابل په سالنامه او بیا په پښتانه شعرأ لومړی ټوک کی خپاره کړل.

سلیمان ماکو د پښتو یو پخوانی مورخ او نثر نویس دی، او د ده د نفیس او گټور کتاب دغه څو مخه د پښتو ژبی او ادبی رجالو د تاریخ لپاره داسی مفید ثابت سول چی د ادب او پښتو تاریخ یی تر اَبده مرهون دی.

سلیمان ماکو مؤرخ

د سلیمان تذکره د پښتو مشاهیرو او ادبی رجالو یو مفصل تاریخ دی چی د هر سړی احوال پکی بیانوی د هغه علمی او روحانی مقام ښیی، او بیا یی اشعار او ویناوی را نقلوی.

د تذکری څو پاڼی چی پیدا سوی دی، دا ځینی معلومیږی چی سلیمان د پښتو مشاهیرو احوال په داسی ډول لیکله چی پلانی سړی څنگه ژوند کاوه، چیری اوسیده، پلار، نیکه او کورنی یی کومه او چیری وه؟ اوله هغه سړی څخه د خلکو په خوله او زړو کی کومه وینا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم شعر پاته دی؟

دی په خپل سیاحت کی د کاملانو حضور ته رسیدلی دی او کوم مشاهیر چی مړه وه، د هغو مراقد یی موندلی او لیدلی دی او د تاریخی وقایعو په ضبط کی یی ډیر د قت کړی دی په دیباچه کی پخپله وایی:

په سن دوولس او شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتونخوا په راغو او کلیو ګرځیدم او مراقد د اولیاوو او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل او د دوی په خدمت کی خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ چی له سفره په کور کښینستم او تیاکی می وچاودلی د پښو بیا پاڅیدلم او له ښتنه می مرستون سوم چی احوال د هغو کاملانو وکاږم او دوی چی هغه ویناوی پاته کړی دی او پښتانه یی لولی اوس. [1]

له دی څخه ښکاری چی سلیمان په تذکره کی خپل مشاهدات او د سیاحت لیدل سوی او کتل سوی معلومات کښلی دی، او لکه پاخه مورخان د خپلو لیدلو او کتلو څخه حکایت کوی، او یا هغه روایت لیکی چی له پښتنو څخه یی په ټینګه ارویدلی دی.

د سلیمان تذکره د پښتو د پخوانو شاعرانو په احوال او آثارو کی زموږ یو پخوانی تاریخ او پوخ ماخذ دی هغه اووه مخه چی له دی تذکری څخه لاس ته راغلی دی د دغو شاعرانو احوال پکی سته:(۱) شیخ بیټنی (۲) ملکیار غرشین (۳) شیخ اسمعیل (٤) قطب الدین بختیار. دا خبره هم باید هیره نه کړو چی سلیمان د پښتو رجالو په تاریخ کی هغه سبك نه دی تعقیب کړی، هغه چی د شیخ عطار په تذکرة الاولیا کی ټاکلی سوی و.

ځکه چی شیخ عطار یوازی د اولیاوو د زهد او تقوی حکایات سره را ټول کړی دی، مګر سلیمان د رجالو د ژوندانه احوال او د دوی اخلاق او کورنی او هم ادبی موقعیت ښیی او په دی ډول ږو پوه سړی او سترګور مورخ ښکاری، نو د ده کتاب په حقیقت کی د تصوف کتاب نه دی بلکه د شعر او ادب یوه ګرانبها مجموعه ده.[2]

د سلیمان په عصر کی د پارسی ژبی تذکری لیکلی سوی دی چی مشهوری یی هغه د شیخ عطار تذکرة الاولیا او بله د شاعرانو تذکره لباب الالباب ده چی محمد عوفی د (٦١٨ هـ

---

[1] تذکرة الاولیا قلمی

[2] کابل کالنی د ۱۳۱۹ کال ګڼه د تاریخچه سبکهای اشعار پښتو مقاله او همدارنګه پښتانه شعرأ لومړی ټوک، ۱۳۲۰ ش د ٦٥–٦٤ مخونو تر مییځ د تذکرة الاولیا عکسونه. کابل پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ق) په حدودو کی کښلی ده، د شیخ عطار تذکره خو تاریخی ډول کورټ هیڅ نه لری، اما تر عطار دمخه کشف المحجوب د صوفیانو مقامات او ملفوظات او اخلاق او اقوال بیانوی خو لږ لږ تاریخی احوال هم لری، د سلیمان تذکره یو څه د علی هجویری غزنوی کتاب ته ورته ده.

اما لباب الالباب چی د پارسی ژبی د شاعرانو تذکره ده، هم د دوی احوال او دقیقانه تاریخی کوایف نه لری بلکه زیاته برخه یی د دوی د اشعارو په نمونو ډکه کړی ده.

د سلیمان تذکره دا مزیت لری چی هم د رجالو اخلاق او احوال وایی او هم یی د کلام نمونی لری او هم د دوی روحانی مقامات او د تصوف برخه څرگندوی له دی جهته موږ د سلیمان تذکره د تذکره اولیأ او تذکره شعرأ تر منځ یوه جامعه نسخه گڼو او سلیمان یو بصیر مدقق مورخ او تذکره نگار بولو.

تر سلیمان ماکو دمخه د پښتو ژبی کومه منثوره نمونه موږ ته نه ده معلومه، چی پخوا به د پښتو نثر څنگه و او څه سبك او ډول یی لاره، خو د سلیمان د نثر پوخوالی او متانت دا راته څرگندوی، چی د دغه عصر نثرونه به دغسی پاخه وو او لکه د پارسی نثر چی هم په دغو غزنوی او غوری دورو کی متین او پوخ او خوږ و د پښتو نثر به هم ښه او د فصاحت اصولو ته نږدی و.

د سلیمان ماکو نثر که په تحلیلی سترگو ولیدل سی تر دغو درو عواملو لاندی یی نشو نما راته ښکاره کیږی، او په هغه ادبی محیط کی چی دی نثر وجود موندلی و، هم دا دری عوامل موجود و.

۱– د پښتو ژبی خپل اثر چی سلیمان پښتون و او د پښتو ژبی ویونکی و. نو طبیعی ده، چی دغه عامل به د ده د نثر پر ادبی بنیه او جوړښت پوره اثر درلود. او ښایی چی تر ده دمخه چی کوم نثاران موجود وو، د هغو د لیکولو سبك به هم پر ده درونډ اثر لاره.

۲– په پارسی ژبه کی چی کوم لوی ادبی حرکت موجود و، او د سلیمان ماحول یی نیولی و، ضرور به یی د ده پر نثر هم اثر کړی وی.

۳– په دغه عصر کی پارسی نثر ښه رشد موندلی و، هم په غزنی او هم په خراسان او هم په هند کی خپل عروج ته رسیدلی و. تاریخ بیهقی او زین الاخبار او د محمد عوفی لباب الالباب او جوامع الحکایات تاریخ سیستان او بیا طبقات ناصری او نور کتب د دغه عصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم منثور آثار دی، ځکه چی پښتو هم د دغه ادبی چاپېر په منځ کی ژوند کاوه، نو یی اغیزی هم طبیعی وی.

په دغه عصر کی عربی ادب او عربی ژبی هم پوره او بشپړ اثر کړی و. پخپله پارسی نثر هم په ابتدأ کی تر دغه اثر لاندی نشو نما وکړه، او د (۵۰۰ هـ ق) په حدودو کی چی کوم پارسی منثور کتب ولیکل سوه، د عربی ژبی اغیزی پکی ځرگندی دی، ځکه چی پښتانه هم د عربی ثقافت سره په دغه زمانه کی پوره ارتباط لری، پر پښتو هم د عربی اثر سوی دی.

د سلیمان ماکو په حیاتی محیط کی دغه دری سایقه موجود وو، چی هر یو پر ادبی تحول او د لیك او نثر پر ډول باندی طبعا اثر کوی، او زه هم تر دغو درو عواملو لاندی د سلیمان نثر تحلیلوم.

(۱) د ده پښتو

د سلیمان نثر د پښتو ژبی له خوا دوه اړخه لری، چی دواړه هم په ادبی تدقیق او پلټنه کی خورا مهم دی. یو اړخ یی د ادا طرز او جمله بندی او د عباراتو تلفیق او سره نښلول دی، چی څنگه خپل مطالب ادا کوی، څنگه جملی لیکی، او د کلام عمومی سیاق او سباق یی څنگه دی؟

دوهم د ده د نثر کلمات او الفاظ او لغات څنگه دی؟ آیا د ده په پښتو کی هم لکه پخوانی شعرأ ځینی متروک او مړه کلمات سته که یه؟ نو پخپله د پښتو ژبی له پلوه که د ده نثر وسپړل سی روان دی اغلاق او تعقید نه لری اوږدی او پیچلی جملی نه استعمالوی او د طبیعی مکالمی رنگ لری.

سلیمان د عباراتو په تلفیق او سره نښلولو کی استاد دی، او عبارات یی لنډ لنډ او واضح دی، جملی سره پریکوی او هری مبتدأ ته بیل خبر ورکوی، د متعددو معطوفو مبتداوو د پاره په یوه خبره اکتفا نه کوی، او هم له دی جهته یی نثر وضاحت او سلاست لری. او جزیل کلام باله کیږی.

د پښتو ژبی اصلی او طبیعی رنگ هم دغه دی، چی خبری یی پری پری وی، او هر کلام ځانله مستقل وی او ډیر معطوفات ونه لری، او یوه پر بله بار سوی جملی نه وی، چی پخوانی پارسی کی هم د نثر لیکلو مقبول سبك دغه و. مگر وروسته چی د مغولو د دوری ناوړه نثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رواج سو، دغه وضاحت او جزالت او خوږ والی یی بایلود. لاندی د دواړو ژبو څخه مثالونه وګوری. د ابو الفضل بیهقی سره پریکړی او واضحی جملی: *پس رسول بر پای خاست و منشور و نامه را بر تخت نهاد و امیر بوسه داد و بوسهل زوزنی را اشارت کرد تا بایستد و خواندن گرفت.* [۳]

د عطا ملك جوینی اوږده او سره نغښتلی معطوف عبارات چی څو قرنه تر بیهقی وروسته د مغولو د دوری په سبك لیکل سوی دی: *به سبب تغییر روزگار و تاثیر فلك دوار و گردش گردون و اختلاف عالم بوقلمون مدارس درس مندرس، و معالم علم منطمس گشته و طبقه طلبه آن در دست لگد کوب حوادث پایمال زمانه غدار و روزگار مکار شدند، و به صنوف صروف فتن و صحن گرفتار، و در معرض تفرقه و بوار معرض سیوف آبدار شدند و در حجاب تراب متواری ماندند.* [٤]

په پخوانی پارسی کی د بیهقی او د ده معاصرینو لیك له طبیعی محاوری څخه لیری نه دی، اما د مغلو تر دوری وروسته اکثر لیکونه د محاوری له ډوله دونی لیری دی چی فرق یی په لومړی نظر سړی ته ښکاری.

د سلیمان ماکو پښتو نثر هم د پارسی د پخی انشا رنګ لری. کوم نثر چی په غزنوی دوره کی له ٤٠٠ هـ ق نه تر ٥٠٠ هـ ق پوری مروج و. لاندی جملات د نمونی په ډول د سلیمان ماکو له تذکری څخه راوړل کیږی:

نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی ور ونښانده او هوری مړ سو." [٥]

خلاصه

د سلیمان نثر د عمومی محاوری څخه لیری نه دی، جملی یی پری پری دی، وضاحت لری، مقاصد لنډ لنډ ادا کوی، د یوی جملی خبر په بله پوری معلق نه پریږدی او ځینی هسی

---

[۳] تاریخ بهقی ص٤٨

[٤] جهانکشای جوینی ج ١ ص ٤ .

[٥] د سلیمان ماکو تذکره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاړه تعابیر او ادبی مصطلحات هم لری چی اوس نسته.

د مثال په ډول *تناکی وچاودلی د پښو*. چی مقصد یی په خپل مسکن کی آرام کول او هوسایی ده.

ډیر زښت یی ووژل. چی په اوسنی اصطلاح له لومړیو دوو کلمو څخه یوه کافی ده، او دواړی نه وایو او دا *زښت*–زخت هغه د دری–پارسی سخت دی، چی د تاکید لپاره په سامانی او غزنوی پارسی کی ډیر مستعمل و او اوس هم موږ په پښتو کی کله کله وایو مثلا *سخت یی وواهه*. بل ځای وایی:*پر نړی د ستن ړغو وه* یعنی پر دنیا یی د روحانیت او ستانه توب آوازه وه، چی اوس نه د ستن او نه د ړغو کلمات سته او نه داسی تعبیر څوک کوی. ښایی چی دا د هغه وخت تعابیر وی، چی اوس له ژبی څخه وتلی او مهجور دی.

دغسی نور ډیر کلمات په دی یو څو مخو کی مومو چی اوس یی په ژبه کی استعمال نادر دی او مړه ګڼل کیږی مثلا ګروهیدل *(ګرویدن)* مصدر پخوا موجود و، او د متقدمینو په دوره کی اصلی عنصر او ماده ګروه د عقیدی معنی در لوده، لکه چی د شیخ رضی او نصر لودی په اشعارو کی د ګروه کلمه راغلی ده، دلته د سلیمان ماکو په نثر کی د دی مادی څخه وګروهید په فعلی ډول راغلی دی، چی معنی یی *ګرویدن و عقیده کرد* ده. دا کلمه په وروستیو ادباوو کی هم مستعمله وه، مثلا خوشحال خان خټك وایی:

نه یی زړه په ما نرمیږی نه ګروهیږی
خدایه څه می سریکار شه له کافره

بمیا *(بومیا)* پخوا د رهبر او مرشد په معنی و، سلیمان لیکی: څو چه *بمیا سو* د وګړیه یعنی د عوامو رهنما سو، چی اوس دا کلمه متروکه او مړه ده.

دغسی دی:پاړکی (قطعه شعر) ستر ښتن (خدای بزرګ) ګڼون (شمار) کول (خاندان) دښن (دشمن) جوبله (جنګ) او نور کلمات راوړی چی اوس نه دی مستعمل او اکثر دغه کلمات تر ۱۰۰۰ه پوری لا هم په شعری دیوانو کی لیدل کیږی اما له محاوری څخه وتلی دی.

۲– د پارسی اثر

د پارسی ژبی د نثر اثر هم د سلیمان په انشأ کی ښکاری او دا د محیط یوه طبیعی اغیزه ده، چی ژبه هیڅکله ځان نسی ځنی ژغورلای، ځنی تراکیب او جملی د سلیمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نثر کی سته چی خاص د پارسی تراکیبو رنګ لری، مثلا مضاف الیه دمخه کول، لکه: *او تناکی وچاودلی* د پښو چی دغه باید داسی وی: د *پښو تناکی وچاودلی* او نور دغسی تراکیب چی د پارسی ژبی اثر پکی ښکاره دی.

سلیمان که څه هم د پارسی کلمات ډیر نه راوړی، او اکثرا پښتو سوچه الفاظ لیکی، خو بیا هم د ده نثر د پارسی کلماتو له خلطه نه دی خالی او دغه محیطی اثر یی قبول کړی دی، وګوری دی د *روزګار* کلمه کټ مټ هغسی استعمالوی، لکه د پارسی ژبی پاخه پخوانی لیکوال.

بیهقی لیکی: *و به روزګار سلطان ماضی چون معدان والی مکران ګذشته شد.*

سلیمان وایی: په *روزګار د غازی شهاب الدین چی پر کفر یرغل و.* بل ځای لیکی: په *روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور سړبن نومیده.*

دغه نور خالص پارسی کلمات هم د ده په نثر کی سته، لکه درخواست، سپاس، درود، خاکپای، خدای مهربان او نور... چی د پارسی ادبی اغیزی د سلیمان په نثر کی راښیی، او دا اغیزی په یوه مشترک چاپیر کی د ژبو تر منځ یو طبیعی او حتمی امر دی، مخصوصا د پښتو او پارسی تر منځ چی له ډوی ریښی څخه دوی اریایی ژبی دی.

۳– د عربی اثر

د سلیمان په نثر کی تر پارسی د عربی ژبی اثر هم ډیر او دروند ښکاری او د دی علت همدا دی چی عربی په دغو وختو کی د پښتنو دینی او درسی ژبه وه، او که به چا له علمه سره مینه درلوده، هغه طبعا عربی زده کوله، ځکه علم یوازی په عربی ژبه کی و، او داسی هم ښکاری چی سلیمان یو متدین او تصوف ته مایل او د دینی علومو طالب سړی و، ځکه چی دغه ټول په عربی و نو به سلیمان عربی کتب لوستلی وی، او د ده د حیات په څاپیر کی به د عربی ادبی او دینی او تصوفی اثر خورا کلك او هم ډیر و.

د عربی اثر یوازی په پښتو نثر کی نه دی، بلکه د سامانی او غزنوی دوری د پارسی نثر په شهکارونو لکه د بلعمی تاریخ او تفسیر طبری او د بیهقی تاریخ آل سبکتګین او نورو ټولو کی د عربی نثر هسی واضح او ښکاره اثرونه لری، او د پارسی په نثر کی په څرګند ډول، نو پښتو نثر خو له یوی خوا مستقیما د عربی تر اثر لاندی و او له بلی خوا یی له پارسی نثره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استفاده کوله چې هغه هم د عربي له اغيزو څخه خالي نه و، نو له دغو دوو جهتو څخه د سليمان په نثر کې د عربي اثرونه خورا ځرګند او ښکاره دي.

یو پښتون معاصر لیکوال د سلیمان پر نثر هسې لیکي: "غټه خبره چې په دې نثر کې نظر ته راځي دا ده چې په دې کې عربي رنګ معلومیږي، جمله بندي او ادا د پارسي د عربي تاثیر لاندې ده. زه دا نه شم ویلای چې هغه وخت ګوندې د پښتو طبیعي آهنګ دغسې و،بلکه کیدې سي، چې پخپله سلیمان د عربي تعلیم یافته اوسي، نو ده چې د پښتو نثر لیکلی دی، طبعا د عربي تر اثر لاندې راغلی دی. د سلیمان په عربي تعلیم باندې دا خبره دلالت کوي، چې د ده په نثر کې عربي الفاظ لکه قطب، قدوة الواصلین، مراقد او داسې نور شته، او صحیحه خبره دا ده چې په دغه وخت کې پرته له عربي څخه بله د تعلیم ذریعه وه هم نه."

دا چې موږ وویل چې د ده په نثر کې د عربي اثر معلومیږي، د لاندې جملو څخه ښه تر ځرګندیږي:

۱. وایم حمد او سپاس د لوی خاوند.

۲. نقل کاندي چې شیخ بیټني هوسید په غره د کسې باندې.

۳. سړبڼ نه درلود زامن.

٤. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبڼ ته نصیب کړه دوني زامن چې تر وس تیر سو ګڼون د هغو.

٥. ډکه سوه مزکه د پښتنخا د دوی په کول.

په پورته جملو کې د عربي رنګ ځرګند دی. څوک چې د عربي سره آشنایي لري، هغوی پخپله پوهیږي زه نه غواړم چې د نحو او جمله بندي د اصولو په بیان چې یو رقم تحصیل د حاصل دی، خپل مضمون اوږد کړم هو دومره قدري به ووایم چې دغه جملې نن ورځ موږ په پښتو کې څه رنګ ادا کوو وګورئ:

۱. د لوی خدای حمد او سپاس وایم.

۲. داسې نقل کاندي چې شیخ بیټني د کسې په غره اوسیده.

۳. سړبڼ زامن نه درلودل.

٤. مهربان خدای د اسماعیل په برکت سړبن ته دوني زامن ورکړه چې اوس د هغو ګڼون تر وس تیر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د دوی په کول د پښتونخوا ځمکه ډکه شوه.[۱]

اوس که موږ د سلیمان ماکو دغه څو جملې په غور وګورو نو په ټولو جملو کې فعل تر خپلو متعلقو مفاعیلو دمخه راغلی دی، چې دا د عربي اثر ښکاري، مثلا که لومړۍ جمله په عربي وی نو به *الحمدلله العظیم* وی چې د پښتو جملی رنګ یی هم دغسی دی. او د عربي د تقلید اثر پکی ځلیږی، او دا د عربي ژبی د جمله بندی تقلید له ۴۰۰ هـ ق څخه په پارسی کی هم مروج و، چی د بیهقی دا جملی یی ښه څرګندوی: *امیر گرد بر گرد قلعه بگشت، جنگ جایها بدید، ننمود پیش چشمش و همت بلند و شجاعش آن قلعه و مردان بس چیزی.* بل ځای وایی: *امیر نشاط شراب کرد، و ننمود بس طربی که دلش سخت مشغول بود.*

په پښتو جملو کې چې د سلیمان له نثر را واخستلی سوی، کټ مټ دغه اثر څرګند دی، لکه چې هم تاسی ته ښکاره سوه دغسی هم *نقل کاوه سی* یا *هسی نقل کاندی* د عربي اثر دی، چې لیکوالو به د عنعنی پر وخت راوړ او دا رسم هم په پښتو او هم په پارسی کی پاته سوی دی.

د سلیمان ماکو د نثر ممیزات

اوس هم چې د پښتو د لومړی نثر اساسی عناصر یعنی د پښتو او پارسی او عربي اغیزی وڅیړلی سوی یو څو مهم ادبی ممیزات هم لاندی ذکر کیږی، چې په دی نثر کی لیده سی.

۱. ایجاز

د سلیمان د نثر یو څرګند مزیت د جملو ایجاز دی، چې دغه ممیزه یی د پارسی له قدیمه نثره سره شریکه ده، تر غزنویانو دمخه تر (۴۰۰ هـ ق) پخوا د پارسی نثر نهایت مواجز او جملی یی لنډی دی، چې دی مطلب ته ما دمخه اشاره وکړه.

---

[۱] کابل کلنی ۱۳۱۹ ش کال ۳۴۲ مخ د مرحوم خادم لیك

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. توصیف او توضیح

د سلیمان په نثر کی ځینی جملی داسی سته چی فقط د توصیف او ښو څرګندولو لپاره راوړلی سوی دی، دا مزیت د پارسی په سامانی سبك کی لږ و، خو د غزنوی دوری لیکوالو ښه پسی ډیر کړ او د مطلب د روښانولو لپاره یی ځینی پله پسی جملی راوړلی چی مقاصد ښه پسی واضح سی.[۷]

د مثال په ډول: *په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دی ځمکو پایږم.* بل مثال: *شیخ بیټنی هوسید په غره باندی او هلته دیره و.* بل مثال: *د دوی په خدمت خاکپای وم، او هر کله په سلام ورته ولاړ.* چی په دغو مثالو کی دوهمی جملی د توضیح او توصیف لپاره راغلی دی.

۳. د افعالو تکرار

د پارسی پخوانی لیکوال تر غزنوی دوری دمخه د هری جملی لپاره د فعل ذکر لازم ګڼی که څه هم یو فعل په جملو کی مسلسلاً تکرار لا هم سی د افعالو تکرار لکه وروسته چی یو ادبی عیب وګڼل سو، د سامانی عصر په نثر کی عیب نه و، بلکه د الفاظو تکرار او د جملو تکرار هم کیده، او دغه تکرار په اوستا او پهلوی ژبو کی هم و، چی پارسی ژبی ته راغلی و، او دا یو قدیم ادبی سنت ګڼل کیده.[۸]

د مثال په ډول رودکی د ځوانی د غاښو په صفت کی داسی وایی: *سپید سیم رده بود و در و مرجان بود، ستاره سحری بود و قطره باران بود.* چی *بود* څلور واره پکی تکرار سوی دی، یا مثلا لکه دا جملی چی د (۳٦۰ هـ ق) د حدودو دی: *من خواستم که کتابی بنا کنم و هر چه شایسته اندرو یاد کنم... و بس قوتها شان پیدا کنم.*[۹] د سلیمان په نثر کی هم دغه د افعالو تکرار سته چی د قدیمو نثرو اثر دی او کله دونی ډیر افعال ذکر کوی چی په یوه لیکه کی څو مکرر فعلونه راوړی، د مثال په ډول: *بختیار په پښتو سندری کړینه، اوښی توینه، خدای ته ناری کړی غلبلی کړی، پاړکي لرینه.* و ګوری پنځه فعله په یوه سطر کی سره یو ځای سوی دی، چی دوه کټ مټ تکرار هم دی.

---

[۷] سبك شناسی ج ۲ ص ٦۹

[۸] سبك شناسی ج ۲ ص ۵۵

[۹] الابنیه عن حقایق الادویه، د ابو منصور علی هروی لیك

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته باید دا هیر نه سی چه د ژبی دغه طبیعی او روان سبك ډیر ښه دی، او د افعالو د حذف او عطف ناروا دود وروسته رواج سوی دی، چی کله کله د کلام رنگ او خوند هم ور واوړی. موږ باید په اوسنی نثر کی دغه د افعالو د حذف بدعت رواج نه کړو، او د قدیم طبیعی او خوږ سبك پیروی وکړو.

٤. د روابطو حذفول

لکه دمخه چی مو وویل قدماوو د فعل تکرار عیب نه باله، او یو فعل یی مکرر هم د څو جملو په پای کی راوړ، خو تر (٤٠٠هـ ق) را وروسته په غزنوی دوره کی لیکوالو په مطعاطفو جملو کی په قرینه سره د ځینو روابطو حذف رواج کړ، او کلام ته یی هو راز نوی بلاغت وباخښه. د مثال په ډول د بیهقی په دی جملو کی *است* رابط فعل محذوف دی: خیمه *مسلمانی ملك است و ستون پادشاه و طناب و میخها* رعیت. وروسته *ماند* فعل دری ځایه حذف سوی دی:*پس چون نگاه کرده آید، اصل ستونست، و خیمه بدان بپا بست و هر گه وی سست شد و بیفتاد نه خیمه و نه طناب و نه* میخ. هم چی باید داسی وای: نه خیمه ماند، نه طناب ماند نه میخ ماند.[10]

د سلیمان نثر لکه د تکرار افعال زوړ خاصیت چی لری دغسی هم د غزنوی دوری د پارسی رنگ پکی ښکاری، او اکثر افعال حذفوی، او له تکراره یی ځان ژغوری. د مثال په ډول:*وایم حمد و سپاس د لوی خاوند، او درود پر محمد مصطفی چی دی بادار د کونینو او* رحمت د *ثقلینو*...چی یو *وایم* له درو ده سره او بل *دی* له رحمته سره محذوف دی.

٥. د ترمیم حروف

د سلیمان د نثر یوه بله مهمه ممیزه دا ده چی د افعالو په پای کی د ترنم یو نون زیاتوی. او دا هغه خاصیت دی، چی وروسته د پیر روښان او درویزه په سبك کی خورا ډیر سوی او یو فنی رنگ یی موندلی دی، یعنی د مسجعو جملو په پای کی د ترنم یو نه زیاتیږی. دا ترنم د پښتو لنډیو په آخرنیو سلابیلونو کی عام دی، لکه خورینه، کوینه، راوړینه، د خوری، کوی، او راوړی حالی افعالو پر ځای. مثالونه: او سندری کړینه، یا اوښی تویوینه یا پاړکی لرینه. چی دلته د کړی، تویوی، لری افعال کافی دی او *(نه)* زاید دی.

---

[10] سبك شناسی ج ۲، ص ۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سجع او موازنه

پخوانو لیکوالو به کله په جملو کی د سجع او موازنی په ډول کلمات راوړل چه د پارسی نثر په سامانی او غزنوی دوره کی دا رعایت لږ و، مگر وروسته چی فنی نثر د عربی په تقلید پیدا سو، دا کار ډیر مبتذل او عام سو. بیهقی هم کله داسی اشجاع لری، د مثال په ډول: *فصلی خوانم از دنیای فریبنده، بیك دست شکر پاشنده، و بدیگر دست زهر کشنده.*[11] د سلیمان نثر که څه هم مسجع نه دی خو لکه بیهقی او نور کله داسی موازن او مسجع کلمات لری او لکه چی وویل سوه، د افعالو په پای پوری یونه د ترنم لپاره نښلوی، چی مسجع هم سی دا جملی هم دغسی رنگ لری: *او مراقد اولیا او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل.*یا په *جوبله کی ملکیار دا پارکی وویل، چی غازیان وپاریدل او په څیر د زمریو ور توی سول.* دا د سلیمان په نثر کی ځنی داسی اثرونه نه سته چی د پارسی د سامانی او غزنوی دوری سره نژدی کیږی او کوم ادبی جریان چی تر ده دمخه دری څلور قرنه په منځنی آسیا کی موجود و سلیمان له هم هغه څخه متاثر ښکاری. اما دا زموږ استنتاج او څیرنی چی فقط د ده د کتاب پر یوه څو مخو باندی سوی دی، په کامل ډول د هغه عصر د نثر عمومی ممیزات نه سی ښوولای، البته که بل یو منثور اثر له دغه عصره، زموږ په لاس کی وای نو به مو د حتم او یقین په ډول څه ویلی وای. له دی جهته هم له دغه بحث او پلټنی تکمیل هغه وخت ته پریږدو، چی د پښتو نثر نوری زړی نمونی پیدا سی. او ښایی چی دا کار زموږ آیندگان پای ته ورسوی. او دغه اوسنی ارمانونه او منتج معلومات یا نقض کی یا تایید.

د سلیمان د نثر ځینی ناوړ ترکیبونه

تر اوسه موږ د سلیمان د نثر ښیگړی در وښودلی، او د پارسی او عربی کومی اغیزی چی پکی ښکاری تحلیل سوی. په دی نثر کی ځینی غوټه او سره نغښتلی عبارات او تراکیب هم سته چی ناوړ او غیر متحسن ښکاری. ځکه د کتاب بشپړه نسخه نسته، او هم دا څو

---

[11] سبك شناسی ج۲، ص۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانې چې پیدا سوې دي په خورا بد خط دي، او سرې نسې ویلای چې دغه تعقیدات او ناوړه تراکیب پخپله د مولف او که د ناسخ او لیکونکي تصرف یا سهو ده؟

موږ چې د دغو څو پاڼو شیاق او سباق ته ګورو، ځکه چې د مولف نثر سهل روان او خوږ دی نو دا ویلای سو، چې دغه یو څو جملې او مغلق تراکیب به د ناسخ تصرف یا سهو وي.

دا لاندې تعابیر څرګند او خواږه او د بلاغت له اصولو سره سم په نظر نه راځي: *موسی چې ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چې سند باله سي. لرغونې برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی دی، د سنزر لاس ونیو وګروهید او پر نرې د ستن رغو وه.*

متن

بسم الله الرحمن الرحیم

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو، لوی لوی رحمتونه دي وي د هغه استازي پر آل او یارانو چې دواړه جهانه په دوی دي روښان اما بعد زه غریب خاوری سلیمان زوی د بارک خان ماکو سابزی چې په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دې مځکو پایېږم، په سن دولس شپږ سوه د هجري تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو ګرځیدم او مراقد او اولیا او واصلینو مې پلټل، او په هر لورې مې کاملان موندل، او د دوی په خدمت کې خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ.

چې له دې سفره په کور کې کښینستم او تناکې مې وچاودلې د پښو، بیا پاڅیدلم او له ښبتنه مې مرستون سوم چې احوال د هغو کاملانو وکاږم او د دوی چې هغه ویناوې پاته کړې دي او پښتانه به لولي اوس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذکر قدوة الواصلین شیخ مشایخ بیټنی

چی د خدای په پیژندګلوی تر ټولو، لوی او بزرګ، نقل کاندی چی شیخ بیټنی هوسید په غره د کسی باندی او هلته ډیره او ده به هر کله ځښتن باله او روزه به و، په شپو به د خدای په عبادت بوخت و.

نقل هسی کاندی یارانو چی په روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو ګڼون د هغو، د اسماعیل مرقد مبارک واقع دی د کسی پر غره، چی زه هلته تللی وم.

نقل کاندی چی بیټنی سپین ږری سو، نو ده به هر کله ځښتن ستایه، او رب ته به یی درخواست کاوه چی زما په کاله او د سړبن او غرغشتی په کول کی برکت کښیږده، بادار قبول کړه د ده درخواست، او ډکه سوه زمکه د پښتنخا د دوی په کول.

نقل کاوه سی چی شیخ بیټنی به ډیر تر ډیر دا سندری لولی او د کسی غره کی به ګرځیده په شپی:

لویه خدایه، لویه خدایه	ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوی کی	ټوله ژوی په ځاری کی
دلته دی د غرو لمنی	زموږ کیږدی دی پګی پلنی
دا وګړی ډیر کړی خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!
دلته لږ زموږ اور بل دی	ووږ کورګی دی ووږ بورجل دی
مینه ستا کی موږ میشته یو	بل د چا په مله تله نه یو
هسك او مزکه نغښته ستا ده	د مړو وده، له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!

نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدين چي پر کفر يرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چی په ډېلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروښانده، او هم هوری مړ سو.

نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو برې وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کټارو پینا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شېخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل.

نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر ښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی په جوبله کی ملکیار دا پاړکی وویل، چی غازیان وپاریدل، او په ځیر د زمرو ور توی سول:

ښتن مو مل دی — اوس مو یرغل دی
ایواد د بل دی — غازیانو گوری
ښتن مو مل دی
توری تیری کړی — دښن مو پری کړی — منگولی سری کړی
څه له په تښتو
ښتن مو مل دی
گه ټینگ کړو زړونه — پر بری یونه — چی زمری یونه
اسلام را څخه دی
ښتن مو مل دی
غازیانو راسی — ټول شا و خوا سی — د شهاب په ملا سی
د شهاب په ملا سی
ښتن مو مل دی

نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه به تل تتله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او بړغ به (یی) کاوه داشیخ د سړبن زوی و:

تښته وکړه له ابلیسه — چی ابلیس لعین ښکاره سی
هلته ورکه پلوشه سی — ټول نړی توره تیاره سی
سړی وران سی له ابلیسه — غوږ د پس په کټاره سی
که هر چا ابلیس خرڅ کړ — نو بی هلته ننداره سی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سرې ابلیس ته پر سو　　　　نو پر کور د ویر ناره سی

نقل کاوه سی چې بختیار مې ستر ستانه و، له د نه څرګند سوی دی، هغه کرامات چې مو وګروهید او وویل موسی چې ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چې سند باله سی، لرغونی برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی (و) د سنزر لاس (یی) ونیو وګروهید او پر نرې (یی) د ستن ړغو وه، او د خدای وګړیه به (یی) را بلل په سمی څو چې بمیا سو د وګړېه. بختیار په پښتو سندرې کړینه، اوښی تویوینه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړي، پاړکی لرینه چې یو یی دا دی:

ویر مې زړه سوری سوری کړ　　　　راته وګوره ملوکی!
په بیلتون کی دی وباسم　　　　له خوږ منه زړګی کوکی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

د بیلتون اورونه بل دی　　　　هر ګړی مې زړګی سوځی
لیونی یمه د مینی　　　　سوځم زه لکه پیلوځی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!
غوړولی دی اوربل دی　　　　اور زما په زړګی بل دی
زه بختېار خاوری ایری شوم　　　　په اور سوی مې کوګل دی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلیقات

د دی کتاب دغه څو پاڼی چی دمخه راوړل سوی، په هغو کی د شیخ بیټنی ذکر داسی سوی دی: *نقل هسی کاندی یارانو چی په روزگار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا گران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو گڼون د هغو...*[12]

نعمت الله هم دغه عنعنه په مخزن افغانی کی هسی لیکی: *نقل است که سربن برادر کلان بیتنی مفلس بود و از سعادت فرزند هم محروم بود. روزی سربن به خانه برادر خود که شیخ بیتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعا تو در باب جمیع خلایق مستجاب است در باب من توجه نمیفرمایی. حضرت شیخ بیت فرمود که یك پسر مرا ببر و پرورش نما... آخرالامر شیخ پسر خود اسماعیل را به برادر خود سربنی داد...*[13] په دی ډول زموږ لمړی مورخ سلیمان ماکو قول خو تر نعمت الله څلور سوه کاله دمخه دی. مگر یو له بله ربط او نژدیوالی سره لری او دا ښکاره کوی چی تر زرم هجری کال مخکی هم د شیخ بیټنی له بابته پښتنو معنعن او مستند روایات درلودل.

د شیخ بیټنی نور روایات موږ ته نه دی معلوم او نه د ده د ژوند وخت مورخانو تصریح کړیدی. فقط له پټی خزانی له لیکونو څخه ښکاری چی اسماعیل د بیټ نیکه زوی د خرښبون معاصر و، دغه سړی په کال ٤١١ هـ ق مړ سوی دی، نو چی د اسماعیل د ژوند وخت د ٤٠٠ هجری حدود وی، ښایی چی پلار او اکا یی هم د ٣٥٠ ه په حدودو کی ژوندی وی.

د شیخ بیټنی اشعار

د پښتو په پخوا نو اشعارو کی د شیخ بیټنی یو مناجات ډیر قیمیتی دی، او دا ادبی ټوټه سلیمان ماکو پخپله تذکره کی هسی راوړی: *نقل کاندی چی شیخ بیټنی سپین ږیری*

---

[12] د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا

[13] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو، نو ده چې هر کله ځښتن ستايه، او رب ته به يې درخواست کاوه چې زما په کول او سړين او غرغښت په کول برکت کښبيږده، بادار قبول کړ د ده درخواست، او يکه سوه ځمکه د پښتونخوا د دوی په کول. نقل کاوه سې چې حضرت شيخ بيټني به ډير تر ډيره دا سندری ولولی او د کسی غره کی به گرزيده په شپې:

لويه خدايه، لويه خدايه! *ستا په مينه په هر ځايه*

لکه چې وويل سوه، دا شعر د ۳۵۰ه په حدودو اړه لری، او له الفاظو او کلماتو يی هم دغه مطلب ښکاری هغه لغات او کلمات چې پکی راغلی دی، اوس ځينی په دغو معناوو مړه دی، مثلا ژوی اوس څوک د مخلوق او حيوان په معنی نه وايی، فقط په زړو ادبياتو کی کله کله وينو او که دغه کلمه په فعلی معنی واخلو يعنی (ژوند کوی) دا تعبير هم زوړ دی، او اوس مستعمل نه دی. دغسی هسك هم دلته د آسمان په معنی دی او دا کلمه پدغه مفهوم ډيره زړه ده، پخوا يی آسمان ته هسك وايه مگر اوس هر لوړ شی ته هسك وايو او دا لغوی تحول وروستنی دی. لکه د عربی سما چې آسمان ته هم وايی، او د هر ځای لوړي خوا ته هم وايی.

پر دی شعر د پرديو ژبو اغيزه هم لږ ده او له هغو زړو اثارو څخه دی کوم چې په غرو کی ويل سوی دی، او د عربی او پارسی ژبو له اغيزو څخه تش وی، لکه د امير کروړ او لوديانو اشعار، مثلا په ټول شعر کی يوه پردی کلمه نسته او فقط د خدای مشترکه کلمه لری، چې هغه هم ښايی د پښتو په ريښو کی ډيره نژدی وی، او د دی سوچه توب علت هم دا دی چې بيټ نيکه په کوه سليمان کی اوسيد او پر ژبه يی د نورو ژبو اثر نه و سوی. د شعر وزن او عروض هم د پښتو ملی بدلو ته ډير ورته دی او يو تکرار کيدونکی کسر لری (لويه خدايه، لويه خدايه) چې دغه قديم ادبی رنگ تر اوسه هم د پښتنو په بدلو کی ليدل کيږی، او ښکاری چې يو پخوانی ادبی مزيت دی، دا شعر د مضمون او ادبی فکر له پلوه هم پخوانی اريايی سندرو ته ورته دی، ځکه چې په پخوانو اريايی اقوامو کی (کوله–کول) ډير اهميت درلود ، او پر دغه کول باندی اکثر اجتماعی تشکيلات بنا وو، او دوی هر کله خپلی کورنی او کهولونه ډيرول او کورنی يی د ټولو نعمتونو مرکز گڼله.[١٤] د شيخ بيټني دا شعر که له ريگويدا سره مقابله کړو، نو د مضمون له پلوه له دی مناجات سره نژديوالی لری: خدای د ژوند واکمن دی، مالك الملك دی، دی ښاغلی کورنی سړو ته ورکوی. خدايه موږ ستا مريی يو، بی اولاده، بی

[١٤] د گوستا لوبون تمدن هند ص ۱۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيګڼی مو مه وژنه ...[۱۵]

اسماعيل

د پښتو مورخان او د آسمأالرجال خاوندان ليکی چی اسماعيل په اصل د شيخ بيټنی زوی، خو د خپل تره سړبن په کور کی لوی سوی و نو ځکه په سړبن مشهور دی، لکه سليمان ماکو چی ليکی: *اسماعيل د شيخ بيټنی په کور کی لوی سوی و، او د سليمان په غره کی ميشته او هم هوری وفات سو.* دا مورخ وايی: *د اسماعيل مرقد واقع د کسی پر غره چی زه هلته تللی وم...*

دغه روايات نعمت الله هم کټ مټ په مخزن کی داسی تاييد کوی: *چون اسماعيل به سن رشدی رسيد و از رياضات شاقه به مراتب ولايت رسيد و اين شيخ اسماعيل سړبنی پسر حضرت بټ است...شيخ اسماعيل سړبنی قدس سره صاحب عبادت و رياضت شاقه بود و مقتدای وقت به علوم ادنی، کاشف اسرار طريقت و حقيقت بوده در ولايت (روه) چون به وطن مألوف رسيدند به مقام خواجه منزل گرفتند و خلايق از جايهای دور به ملازمت شتافتند.* سليمان ماکو او نعمت الله هروی دواړه وايی چی د اسماعيل د ژوندانه ځای کوه سليمان و، بل ځای نعمت الله مورخ تصريح کوی چی د ده مزار په هغه ځای کی دی چی وازه خوا يی بولی او وازه خوا د سليمان د غره په لمنو کی ده. علاوه پر دغه په پټه خزانه کی هم د اسماعيل احوال ليکل سوی او وايی چی دی د خرښبون معاصر و، ځکه چی د خرښبون وفات په ٤٢١ ه کی دی نو موږ د اسماعيل د ژوند عصر هم دغه ګڼو.[۱۶]

اسماعيل د خپلي کورنی مشهور عابد او د خدای دوست سړی و، د مخزن افغانی له رواياتو څخه ښکاری چی دی له خپله کوره په سياحت هم تللی و، او له لويو اولياوو سره ملاقی سوی و.

---

[۱۵] ريګويدا، باب ۷، ف ٦، سندره ۷

[۱۶] پټه خزانه د ۲۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسماعیل اشعار

د اسماعیل اشعار موږ ته په دوو وسیلو را رسیدلی دی، لومړی شعر یی هغه دی چی سلیمان ماکو پخپله تذکره کی په دی ډول را نقل کړی دی: *نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه تل تر تله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او ږغ به یی کاوه دا شیخ د سړبن زوی و.*

تښته وکړه له ابلیسه | *چی ابلیس لعین ښکاره سی*

ټول پاړکی په متن کی راغلی دی. د اسماعیل یو بل شعر چی د ده پر خاندانی احساساتو دلالت کوی ، د پټی خزانی لیکوال په دی شرح لیکی: *هسی وایی* چی یو وقت *خرشبون بابا د اسماعیل د سړبن او بیټنی نیکه په مخ کی ناست و، د دوی کور و د کسی پر غره نو خرښبون د پلار او تره له خوا په تګ او رخصت ماذون سو، اسماعیل نیکه داسی ناری وکړلی:*

که یون دی یون دی	مخ کی بیلتون دی
که وروره وروره	خرښبون وروره
ته چی بیلتون کړی	زما ویر وګوره
چی ځی مرغی له	توری کرغی له
همزولی پاته	ځی چی برغی له
د خدای دپاره	خرښبون یاره
چی هیر مو نه کړی	زموز کول واړه
زړه می رپیږی	یار می بیلیږی
بیلتون یی اور دی	ځان په سوځیږی

لکه چی معلومه ده اسماعیل یو روحانی او د متصوفینو مل سړی و، نو ځکه د ده په لومړنی شعر کی د وعظ او تلقین او نصیحت رنګ سته. او ځینی عربی لغات هم پکی راغلی دی، چی د ده روحانی حیات ښکاره کوی، اما دوهم شعر خاص په ملی وزن دی او د پښتو ژبی د مخصوصو عروضو او آهنګ نمایندګی کوی، او پردی لغات هم نه لری، نو ځکه ویلای سو چی دا شعر هم د پښتو ژبی په زړه دوره اړه لری، او په هغو اشعارو کی حسابیږی، چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو ژبو اثر پر لږ سوی دی، او داسی ناری تر اوسه هم د پښتو ژبی په افسانو کی سته چی شعری وزن او عروض یی مخصوص دی، او په یوه خاص آهنگ ویل کیږی.

ملکیار غرشین

غرشین د پښتنو یو مشهور ستانه قوم دی، چی پخوا یی یو وچ غر سر سبز او آباد کړی و، نو ځکه دوی غرشین بولی، او دا قوم د کندهار خواوو کی اوسی او په شمیر ډیر لږ دی.[17]

ملکیار له دغه قومه یو خورا ستانه او مشهور سړی دی، چی د پښتنو مورخانو د ده ذکر پخپلو مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله هروی لیکی چی: *ملکیار د شیخ ابوبکر طوسی معاصر او په ډیلی کی یی یو ځای درلود، چی سلطان شهاب الدین غوری د ملتان د یرغل پر وخت ده ته بخښلی و، او د ده مرقد هم هوری دی.*[18]

دا روایت چی نعمت الله کښلی دی، څو سوه کاله دمخه سلیمان ماکو همدغسی روایت راوړی دی او ځنی ښکاری چی د ملکیار د ژوند وخت د سلطان معز الدین غوری عصر و او دی په جگړو کی د سلطان ملگری هم و ځکه چی سلطان لومړی پلا پر ملتان په ۵۷۱ ه حمله کړی وه، نو د ده د حیات زمانه هم په دغو وختو کی تخمین کولای سو.

سلیمان ماکو د ده په احوال کی هسی لیکی: *نقل کاوه سی چی په روزگار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملگری و د شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی وروښانده، او هم هوری مړ سو. نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بری وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کټارو پینا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شیخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل. نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر ښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی.*[19]

---

[17] حیات افغانی ص ۱۵۲

[18] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو له دغه بیانه ښکاری چی ملکیار یو غښتلی او توریالی سړی هم و، او د توری او ادب له څښتنانو څخه و چی د سلطان سره یی په جهادو او جگړو کی ملگری کړله، داسی ښکاری چی ملکیار تر جنگیالی توب او توریالی توب علاوه، ادبی ذوق هم درلود، پخپله هم شاعر و، او د نورو پښتنو شاعرانو اشعار یی تل لوستل، لکه چی سلیمان ماکو د شیخ اسماعیل سړبنی شعرونه د ملکیار له خولی را نقل کړی دی.

د زهد، تصوف او عرفان له پلوه هم ملکیار ښه شهرت لری. او مورخان د ده له نامه سره پران هم لیکی او د ده عرفانی شهرت دونی ډیر و چی تخمینا دوه نیم سوه کاله وروسته سلطان فیروز شاه (۷۲۵–۷۹۰ هـ ق) ډیلی ته نژدی فیروز آباد بنا کړ نو هلته دی پاچا د شیخ ملکیار پران په یادگار یو سرای هم جوړ کړ چی د هغه عصر مورخ ضیأ الدین برنی یی په ۷۵۸ ه ق کال ذکر کوی لکه چی مورخان تصریح کوی.[20] ملکیار په دهلی کی اوسیده، او هم هوری مړ سو، او په دغه ښار کی د شیخ ابوبکر طوسی له مزاره سره یو ځای ښخ دی او سلیمان ماکو د ده یو شعر داسی را نقل کړی.

پر هغه میدان کی شیخ ملکیار د سلطان معز الدین د لښکرو سره یو ځای جنگیدی او نژدی و چی د سلطان لښکر ماته وکړی، نو دی توریالی ادیب او عارف یوه د ننگ او جنگ سندره وویله، او لښکریان یی همت شجاعت او توریالیتوب ته تشویق کړل. څو په پای کی بریالی سوه، او د جنگ پر ډگر یی سوبه په برخه سوه.

سلیمان لیکی: په جوبله کی *ملکیار دا پارکی وویل غازیان وپاریدل او* په خیر د زمریو ور *توی سول.*

ښښتن مو مل دی　　*اوس مو یرغل دی*　　*هیواد د بل دی*

د ملکیار دا شعر چی په بشپړ ډول د تذکرة الاولیا په متن کی محفوظ دی، د قدیمو اقوامو د حسیاتو او رجز رنگ لری، له هغو سندرو څخه دی، چی پخوانو پښتنو به د جگړی پر میدان ویلی، او مقصد یی دا و چی د زلمو احساسات تاوده کړی او پر جنگ یی ښه وپاروی. د دی شعر عروضی کیف او الفاظ او کلمات سوچه دی. او لکه نور وگړنی (عوامی) اشعار یو تکراریدونکی کسر هم لری. چی د هر بند په پای کی ویل کیږی، او د پښتو د

---

[19] تذکرة الاولیا

[20] تاریخ فیروز شاهی ص ۱۳٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخصوصو اشعارو یو ښه خاصیت دی. شاعر په حقیقت کی یو مبلغ هم دی، او په هر ځای او هره موقع کی د خپلو ویناوو د اغیزمن کولو لپاره د بیان طرز او اسلوب داسی ټاکی چی د ده وینا پر اوریدونکو باندی اغیزه وکړی او د شعر مقصد حاصل شی.

په دی پاړکی کی هم ملکیار د غوری سلطان د جنګیالو د پارولو دپاره دوی ته داسی خطابونه کړی دی، چی باید په اوریدلو یی متاثر سوی وی، او په دوی کی یو ملی او دینی احساس پیدا سوی وی. دا پاړکی بیله نومو نور ټول سوچه پښتو دی، او په آخر پاړکی کی (ملا) د ملګری او همراهی په معنی زړه کلمه ده، چی د اسعد سوری په قصیده کی هم راغلی ده. او له دی څخه هم ښکاری چی دا شعر د پښتو ژبی په قدیمه دوره اړه لری، او په دغه وخت کی لا داسی قدیم کلمات مړه نه وه او له استعماله نه وه لویدلی. د پښتو په پخوانیو اشعارو کی د امیر کروړ سوری تر شعر وروسته دا لومړی جنګی اثر دی، مګر فرق یی دونی دی، چی امیر کروړ پخپل شعر کی د یوه زبردست او غښتلی قاید رنګ لری او د یو نامور اتل په ډول شعر وایی خو ملکیار دلته د یو مبلغ په دود خبری کوی، او غواړي چي ملي احساسات په دیني تبلیغ کي وغورځوي او له خپله عرفانی مقامه هم کار واخلی، او د شعر په وسیله د لښکرو روح تقویه کړی نو ملکیار په پخوانو شاعرانو کی هم عارف و هم شاعر، هم جنګیالی او دا دریٔ سره خواوی د ده په شعر کی سته.

قطب الدین بختیار

قطب الدین د احمد زوی د موسی لمسی په قوم پښتون بختیار او د خپل عصر له نومیالیو څخه چی تر اوسه هم په هند کی لوی شهرت لری. پردیو مورخانو دا سړی نه دی پیژندلی او د ده پښتونوالی ذکر یی نه دیٔ کړی. مګر د پښتنو مورخانو دی د پښتنو په عرفانی مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله په مخزن کی د ده مناقب په تفصیل راوړی، او داسی وایی: *حضرت خواجه قطب الدین بختیار کا کی قدس الله سره نام پدر شان احمد بن موسی است ساکن اوش بود که از توابع بغداد است، و تولد آن برگزیده در سنه پانصد و هفتاد و پنج اتفاق افتاد، چون سال عمر ایشان به بیست و پنج رسید، حضرت معین الدین سجزی با آن مکان تشریف آورد خواجه قطب الدین بختیار دست انابث بذیل هدایت ایشان در آورده مرید شد...بعد بر فاقت شیخ جلال الدین متوجه هندوستان شدند در بلده ملتان به*

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوث العالم شیخ بهاالدین ذکر یا ملاقات نمودند...[۲۱]

په دی ډول نعمت الله د پښتنو مورخ قطب الدین بختیار د خپل کتاب په ډیرو ځایو کی دی (قطب افغان) بولی، او د ده د نورو هم قومانو مشاهیرو نمونه هم راوړی لکه خواجه یحیی بختیار، شیخ شهاب بختیار شاه ابوبکر بختیار او نور.

دا خو ښکاره ده چی بختیار د پښتنو یو خورا مشهور او ستانه قوم دی، چی تر اوسه هم د سلیمان غره په شا او خوا کی پوندگی او سوداگری کوی، نو ځکه چی پردی مورخان د پښتنو په دغه قوم نه و خبر نو یی قطب الدین پښتون نه دی لیکلی، تش د ده سره بختیار لیکی، فرشته وایی چی دی په اوش کی زو کړی دی، چی د ماورأ النهر له ښارو څخه و[۲۲] ابو الفضل هم دی د فرغانی د اوش بولی.[۲۳]

اوش یا اوچ خو دوه زاړه ښارونه وه چی د سیحون پر هغه بله غاړه ودان وه[۲۴] ابن خردابه وایی: دا یو لوی کلی و چی له قبا څخه اوه فرسخه لیری و او اوزگند ته لس فرسخه پروت و[۲۵] یاقوت هم دا دوه کلی بیل بیل یادوی اوش له فرغانی څخه او اوچ د سیحون پر غاړه کښی[۲۶] نو که موږ د نورو مورخانو دغه قول چی قطب الدین په اوش کی اوسیده منو ځکه چي د ده پښتنواله پښتنو مورخانو تصدیق کړی ده، نو دا ویلای سو چی د ده نیکه یا پلار به هغی خوا ته تللی او قطب الدین به هلته زو کړی وی. دلته دا خبره هم د غور وړ ده چي زموږ پښتون مورخ سلیمان ماکو په خپله تذکره کی د دی قطب الدین ذکر داسی کړی دی*نقل کاوه سی چی بختیاری ستر ستانه و، له د نه څرگند سوی دی، هغه کرامات چی مو وگروهید او پر نړی (یی) د ستن پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چی سند باله سی.*[۲۷]دا روایت خو د قطب الدین د نیکه تگ له خپله وطنه ثابتوی، مگر د ماورأ النهر پر ځای

---

[۲۱]مخزن قلمی افغانی

[۲۲]تاریخ فرشته ص ۳۲۸

[۲۳]آئین اکبری ج۲ ص ۱٦۹

[۲۴]حدود العالم ص ۲٤

[۲۵]المسالك و الممالك ص ۳۰

[۲٦]معجم البلدان ج۱ ص ۳٦۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

سند ښيي که موږ دقت وکړو، په سند کې هم په دغو وختو کې يو ښار ودان و چې اوچ يا اوچه بلل کيده، مورخان يي د سلطان معز الدين غوري په فتوحاتو کې د ملتان سره يو ځای راوړی[28] او دا ښکاري چې اوچ د سند يو مشهور ښار و.

نو که د قطب الدين پلار او نيکه په دغه ښار کې اوسيدلی وی ځکه چې د قطب الدين او د ده د پلار نور عرفاني معاصرين هم په ملتان کې و، نو به د سليمان ماکو قول اصح وی، په هر صورت قطب الدين خو پښتون و، چې يي له خپله قومه بختيارانو څخة تللی يا د سند په اوچ يا د ماوراْ النهر په اوش کې اوسيد، لکه دمخه چې وويل سوه، په هند کې يي شهرت موندلی دی.

قطب الدين د مخزن افغاني اوآئين اکبری او مخبرالواصلين په قول د لومړی خور په ١٤ په ٦٣٣هـ او (فرشته ٦٣٤هـ) د عمر پر ٤٨ کال وفات او په دهلی کې ښخ سو، چې تر اوسه يي مزار ډير مشهور دی.

د قطب الدين اشعار

د قطب الدين علمي او عرفاني شهرت خو له تيرو ليکنو څخه تاسې ته ښکاره سو، چې دا نومړی بختياری پښتون په عرفاني دنيا کې څوني لوړ مقام لری، او اکثر د اولياوو تذکره نگاران د ده احوال ذکر کوی. مگر دا عارف د پښتو يو خورا ښه شاعر هم دی، چې سليمان ماکو يی پخپله تذکره کې د مناقبه تر شرح وروسته يوه عشقي سندره هسې را نقل کوی، او ځکه چې سليمان د ده معاصر دی، نو يی قول د منلو وړ هم دی: *بختيار* په پښتو *سندری کړينه اوښی تويوينه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړی، پاړکی لرينه* چې يو يی *دا دی:*

وير مې زړه سوری سوری کړ — راته وګوره ملوکی!

په دی شعر کې د پښتو شعر زوړ اثر او سلاست سته، يوه پردی کلمه په ګډه نه ده، او د ادا پول يی هم ساده اما ډير بليغ دی، د مينې واردات او د مين زړه احساسات يی ښه پکې څرګند کړی دی. دا شعر لکه اوسنی عاميانه اشعار تکراريدونکی کسر هم لری. داسی

---

[27] د سليمان ماکو تذکره

[28] تاريخ معصومی ص ٣٣، تاريخ مبارک شاهی ص٥–٦، طبقات اکبری ج٢ ص٦٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاري چې قطب افغاني د مینې په دنیا کې تاوده جذبات لرل، او سلیمان ماکو چې د ده معاصر دی، دغه عشقي احساسات یې په داسې ډول بیانوي: *تل ژاړي، او ناري او غلبلې کړي، او د عشق سندرې لولي، له دغو عشقي نارو او سندرو څخه یوه سندره اوس موږ ته پاته ده، چې د شاعر د زړه درد او سوزناکه جذبات ښکاره کوي*

قطب یو د پارسي لوی دیوان هم لري، چې ټول عشقي غزلیات دي او له هغو څخه هم د ده عشقي جذبات ښکاري، مگر په پارسي کې د ده اشعار ډیر ښه بلیغ او روان نه دي، ځکه چې اصلي او مورنی ژبه یې پښتو وه، نو یې په پارسي هغسې اشعار نه دي ویلي چې د پارسي د لوړو شاعرانو سره مقابله وکړي، په اکثرو پارسي اشعارو کې تعقید او شعري عیوب سته، لکه دا شعر:

هر که رابر سر کوی تو مقامش باشد　　　شربت وصل تو هر لحظه به کامش باشد

په لومړي مسرې کې (را) او بیا مقامش (ش) بیخونده دي، او دا دواړه په یوه جمله کې په دغه ډول سره یو ځای کول هم د بلاغت له اصولو سره نه ښایي، که دا لاندې ابیات هم ولولی، دغه خبره به ښه څرگنده سي، او هم به مو د ده د پارسي کلام نمونه لوستلې وي.

ای خاک درت به فرق سر تاج　　　محتاج تو هم غنی و محتاج
هستی وجود عاشقان را　　　کردی که به کرشمه تو تاراج
از دولت عشق تو دل من　　　چون بحر عمیق گشته مواج
از مملکت وجود عشقت　　　هر چیز که بود کرد خراج
خامی که زنده ام از انا الحق　　　بر دار زینش همچو حلاج
محتاج تو قطب دین نه تنهاست　　　باشد بتو کاینات محتاج

که د دغه پارسي دیوان انتساب قطب افغان ته ثابت سي، نو به موږ ووایو په رښتیا چې دا د هو غیر پارسي زبان سړي کلام دی، چې پارسي یې خپله ژبه نه وه او یو پښتون به داسې ماته گوډه پارسي وایي. که څه هم لوړه غزله د ویونکي د فکر پوخوالی ښیي خو ژبه یې هغومره پخه، سوچه او خوږه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله
علیه وسلم چې دی پادار د کونینو او رحمت د عالمونو لوی نور
رحمت للعالمین دی د غه استاذ [illegible] او [illegible] زوی [illegible] حهان
پادی د روښان العلا زه غریب خاوری سلیمان [illegible] خوی د پار
خان ما کوچنی نی په وباله د ارغسان نو سبق او پر د مرکو پام
په سن د ده لس شپږ صوه د هجرت للی وم او د لښکر [illegible]
کلیو کې چې اومر اقتدا وکړه او د علوم [illegible] [illegible] لوی
کامل مرید او د دوی [illegible] [illegible] او هر کله [illegible]
د ارشاد لی د سفر په کور لیس گنستیم [illegible] او د [illegible]
پاتې [illegible] اوله [illegible] ستون [illegible] [illegible]
او دوی [illegible] [illegible] کړد [illegible] او [illegible]
لوا چلین شیخ [illegible] [illegible] د خدای په پیر [illegible]
هتو لوی او [illegible] نقل کاندی چې شیخ [illegible] [illegible]
د کسی پاندی کا او [illegible] او د په هر کله [illegible]
او روزه [illegible] د خدای په عبادت [illegible]

نقل سی کاندی پالاچی په روزگار د شیخ [illegible]
کښی د ده [illegible] [illegible] او پیر شیخ [illegible]
خور اکثران [illegible] [illegible] او هر کله [illegible]
خیل [illegible] [illegible] خیل خوی اسماعیل [illegible]
او لوی [illegible] [illegible] خدای مهربان د
اسماعیل په برکت [illegible] نصیب کړ
دوی زامن چې او [illegible] [illegible]
اسماعیل [illegible] [illegible] دکسي [illegible]
زه [illegible] نقل کاندی چې [illegible] [illegible]
نوده [illegible] [illegible] او [illegible]
است کا [illegible] کال او [illegible]
کور کښی برکت [illegible] پادار [illegible]
خواست او [illegible] [illegible] د [illegible]

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس کړل نقل کاوه شي چې شيخ شتني بستر
د ېر دا سنر ری لو لوس او کسي ع کښې ب
کمر چيد پښې لوی خدای لوی خدای شا پ
مين سر نجاي غ ملار دی د ناوی کښې
لمقل ازوي پ نجاري کښې د لته د عزو ملي
زمين کړ دي د بيکو پلني دا وکم هه دير کړي
خدای لوی لوی خدای د لته لږ زمين ا ور
بل دی وره کور کي د ده و ملي بور چل دی
مين ستا کښې مز منشتر بو بل د چا پ
مله تله نه ليو سک د مزک نغښته
ستا د د مره ده د لهٔ نا د دا پالنستا د خدا ؟ لوی خدای
لوی

نقل کاوه شي چې روښکا د غازي شهاب الدين چې پر اهر غل و
شيخ ملک ارنج غ شين بستان هم ملک و د شهاب لاين هې
دلي ښي نغه سنر اعن لوی ور ونيا مره ا وم ښوری مو
شو نقل کاوه شي چې بو بله کښې مسلمانان شاکر لری
کفار حر ری مو کم لري ناو چې مسلمانان شي کهار چې کفار سو لو کښا رو
بنا او دښته بری و کمري انهای شيخ ملیار اغی او سر د ښن
غل د کاوه او د ښر ست وو ژل تور و مسلمانانو مې
د ملیار ترا سج لوري وکښې او دښته سره و مر و پل
د ښته ستر ښتن دوی ت پ مسلمان د شيخ د کړ
لو سوب او بری چې ټکوام نه و ب بر ښه شوی د
بیا شیخک پ شیخ ټهای کښې پ بو بله کښې ملیار د
نا ارمي و د ول چې غاز يان حيار بيلا او پ ښر د زم لو
ور تلو چي ښول ښېر مو ل دی او س صو بغل دی

اسواد د بل ذکر فاڼ یاد گوری څښتن موصل دی وری تری
کمری ماد بنن مو پیر کثیر منگل سرن کمری نخله بیلیسو
څښتنی مو مل دی ت نیکه کمره زدون پر برکی سو
یی زمری لرن اسلام راتخه دی څښتن مومل دی
غځر بابو راشی قبول شا وخوانی دتها سیلا منی
مومل دی اتل او وه شی یی شیخ ملیار ستان به تلی
شیخ اسماعیل ستر ستان یارکی و پل او سوغ بیت کا
داشخ د سمر یا تجوه و نښته وکړ لرا بلیسی ابلیس
لعین اشاره شی ملیته وکړ پوشرشی نو لنړیا غورنیا اشی
سمری ورانی شی لرا بلیس غوځ دیس پر کتاره شی سرکه
کمر یا ابلیس ضرانکی نوری ملړ تنداره
شی کښ سمری البیست پرشوسر پر کودی پرنا ه شی
او

نعل سپی کاه ځش یی بختیاری سترستان
شوم ری مغد کرامات یی مو
دکنل زه موسی یی ستر پلار د قطب
اسلام د بختیار الو تخه اه څښتن و پیر الواد
یچه سیند لتر د نن بزرگ بجوک د موسی شیخ
الحمدت لہ ری ستان ور کړ شوی دستر لاس
ه نیم وکړ وسید او پر نری دستن پر غوواه
دخدا حکم ید راللہ سمی شوچی بیمبا
ښتو روکړ بختیار پستوسند ری کړ ینر اوښی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو بیو بینه نڅه اې رت: نار ګډ عیلي ګډ پا هر کس لر مینه لې
لیه دادې څرنیدم زه ده مسوري مسوري ګډ رات و
ګوره ملوکي په بیلتون کی دوبا مېم لر خوږ منا زړګی ګوتا
رامت وګوره ملوکی رات ګوره ملوکی د بیلتون اور دمنا
بل دی سر لمبې می زړګی شو بڅي لیونی یم دین شو ټم زه
نکه بیلو تي رات د ګوره ملوکی رات و
ګوره ملوکی رات وګوره ملوکی غوږ دولی دی اور
بل دی اور ژړا په زړګی بل دی زه بنجبیار ښاوری
ایری شوم په اور شوی م کوګل دی رات وګوره ملوکی
رات

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library